

**ПАЗАМОЎНАЯ ІНФАРМАЦЫЯ Ў ДАПАМОЖНІКАХ
ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ ДЛЯ ЗАМЕЖНІКАЎ:
ЦІ ЁСЦЬ КРЫТЭРЫІ АДБОРУ?**

Навучанне беларускай мове іншафонаў мае і ў Беларусі, і за яе межамі дастаткова працяглую гісторыю, шырокую геаграфію і, можна ўпэўнена канстатаваць, плённыя вынікі. Іншая справа, якімі намаганнямі такія вынікі дасягаюцца. Вядома, што камунікатыўная кампетэнтнасць навучэнцаў фарміруецца і ўдасканальваецца праз моўныя навыкі. Варта падкрэсліць, што матывацыя замежных стажораў да вывучэння беларускай мовы надзвычай высокая: у беларускія ВНУ едуць іншафоны, якія маюць за мэту як мага за карацейшы час і як мага глыбей авалодаць моваю. Зразумела, што для гэтага выкладчыку неабходны самы разнастайны вучэбны матэрыял ад пачатковага этапу вывучэння да вышэйшага ўзроўню валодання. Праблема і навучання мове, і засваення яе замежнікамі заключаецца, з аднаго боку, у адсутнасці выбару рознаўзроўневых дапаможнікаў па беларускай мове як замежнай (БМЗ); а з другога боку, у адсутнасці беларускамоўнага гарадскога асяроддзя. Выкладчыку фактычна няма з чаго (з якіх падручнікаў) выбіраць, а студэнту няма як практыкаваць свае веды ў штодзённым камунікаванні па-за межамі аўдыторыі.

Калі ўзяць апошніяе дзесяцігоддзе, 2006–2016 гг., то, наколькі мне вядома, за гэты час выйшла каля 20 кніг, якія ў той ці іншай ступені датычацца ўласна вывучэння беларускай мовы і/ці знаёмства з беларускімі рэаліямі. У жанравым плане гэта, як правіла, дапаможнікі [1; 2; 5; 7; 8; 13; 14; 19], практычныя эсэ і рэкамендацыі для беларусаў, якія не ўпэўненыя ў сваіх ведах роднай мовы [6; 8; 10; 12; 17], электронны рэсурс [3], што ствараецца сіламі студэнтаў філалагічнага факультэта БДУ, «праваднікі» па Беларусі [16; 18], падручнікі [4; 15; 20]. Пераважная частка выданняў была апублікаваная за межамі Беларусі (Венгрыя, Германія, Польшча, Расія, Чэхія, Японія).

Варта сказаць, што ў Беларусі да гэтага часу не выйшла ніводнага падручніка па беларускай мове як замежнай, бо да сёння няма ні адукацыйнага стандарту па БМЗ, ні тыпавой праграмы, зацверджаных на ўзроўні Міністэрства адукацыі. Таму і падручнікі, якія пабачылі свет у Будапешце [20] і Маскве [4; 15], па сутнасці, не ёсць уласна падручнікі (у тым сэнсе, які ўкладаецца ў іх метадыстамі РБ), бо іх змест выбудаваны

выключна на аўтарскай задуме ці аўтарскай канвенцыі без уліку размеркавання матэрыялу па ўзроўнях валодання моваю. Да прыкладу: у падручніках для пачаткоўцаў прапануюцца неадаптаваныя аўтарскія тэксты У. Караткевіча, І. Мележа, Я. Сіпакова і іншых беларускіх аўтараў (праўда, з перакладам на адпаведную мову [20; 7]) або даецца разгорнуты агульнатэарэтычны курс беларускай мовы на сто старонак тэксту [4].

Практычнымі захадамі ў выпраўленні сітуацыі, якая склалася ў дачыненні да БМЗ, сталі праекты адукацыйных стандартаў і прыкладных тыпавых тэстаў па беларускай мове як замежнай, выдадзеныя ТБМ у 2014 г., а таксама выданне адпаведных лексічных мінімумаў (у 2016 г. выйшаў першы выпуск для ўзроўню А 1 [9]). І стандарты, і лексічныя мінімумы дакладна арыентуюць выкладчыка на тэматыку і паслядоўнасць выкладу моўнага матэрыялу. А вось падача пазамоўнага матэрыялу – гэта прэрагатыва і ініцыятыва выключна аўтараў дапаможнікаў/падручнікаў і ўласна самога выкладчыка.

Дыдактычныя прынцыпы, паводле якіх укладаюцца вучэбныя выданні, на сённяшні дзень агульнапрынятыя і ўстойлівыя: камунікатыўны прынцып, прынцып нагляднасці, прынцып даходлівасці (даступнасці), прынцып індывідуалізацыі, прынцып сувязі навучання з жыццём і інш. З крытэрыяў, якія вызначаюць адбор лінгвакраіназнаўчага складніка ў навучанні, арыентуюцца на наступныя: 1) адпаведнасць матэрыялаў пэўнай тэматыцы; 2) наяўнасць нацыянальна-культурнага кампанента; 3) адпаведнасць узросту і зацікаўленям навучэнцаў; 4) значымасць матэрыялу для навучэнцаў; 5) даходлівасць (даступнасць) мовы; 6) навізна і актуальнасць; 7) эмацыйнасць; 8) рэалізацыя міжпрадметных сувязяў. Хацелася б, каб кожны новы дапаможнік па БМЗ быў цалкам арыгінальны ўжо нават у назве (параўн. «Беларуская мова? З задавальненнем!» (2010), а пазней маем «Па-беларуску? Калі ласка!» або «Беларуская мова з натхненнем»), не кажучы пра падбор і падачу вучэбнага матэрыялу.

Агульнапрызнана, што ідэальнага падручніка не бывае, бо час дыктуе свае правілы іх стварэння: тое, што было прынята ўчора, сёння ўжо можа быць неактуальным. Аднак з досведу сваёй працы перадусім з нямецкамоўнымі студэнтамі і стажорамі магу абсалютна дакладна сказаць, што з пазамоўных звестак іншафонаў найперш цікавіць інфармацыя пра жыццё, баўленне часу, звычкі і г.д. сваіх аднагодкаў. Таму пры стварэнні любога моўнага дапаможніка мусіць вытрымлівацца крытэрыў уліку узроставых асаблівасцей і крытэрыў інфармацыйнасці і цікавасці, ці крытэрыў «падарунак сябру». «Адбор матэрыялу, – на думку Ю.С. Чаплыгінай, – можна параўнаць з выбарам падарунка на дзень нараджэння. Добрым падарункам, як правіла, лічыцца той, які падабаецца вам самому і з якім у пэўнай ступені нават шкада “развітвацца”. Той самы прынцып дзейнічае і пры адборы вучэбнага матэрыялу. Мы адбіраем інфармацыю паводле прынцыпу: ці цікавая яна нам у гэты момант і для наступнага абмеркавання. Тут варта нагадаць, што нельга студэнтаў

перагружаць фактамі, добры матэрыял – гэта той, які стымулюе генераванне ўласных ідэй, а не загружае фактамі». (Тут будзе дарэчы ўзгадаць дапаможнік, створаны маладым аўтарскім калектывам для маленькіх беларусаў, «Урокі-крокі» [16], у якім пазамоўная інфармацыя да месца, пазнавальная, займальная і, галоўнае, цікавая для сучаснага гарадскога дзіцяці-школьніка.)

Пры навучанні ўласна краіназнаўчая інфармацыя можа быць прапанаваная не толькі як тэксты, аўдыя- і відэаматэрыялы, але і як «жывы» раздатачны матэрыял, напр., грашовыя адзінкі, жэтоны / талоны / праязныя, білеты (на цягнік, аўтобус), квіткі (у оперу, тэатр, на выставу) і пад. Такі матэрыял важны не толькі з пункту гледжання інфармацыйнасці, але і «жыццёвасці», практычнасці выкарыстання саміх звестак – рэалізацыя крытэрыю функцыянальнасці інфармацыі.

Такім чынам, крытэрыі адбору пазамоўнага матэрыялу для падручнікаў выпрацаваны і вызначаны, але кожны аўтар мусіць трымацца ўласнай ідэі ў падачы такога матэрыялу і, адпаведна, абапірацца на абраныя ім дамінантныя прынцыпы. На маю думку, гэта цалкам заканамерна, паколькі кожны выкладчык пры выкладанні беларускай мовы іншафонам арыентуецца найперш на навучэнцаў і згодна з іхнім узроўнем, зацікаўленасцю і жаданнем падбірае адпаведны пазамоўны матэрыял і спосаб яго падачы для адпрацоўкі камунікатыўных навыкаў; г.зн. выкладчык абірае ўласную метадалогію падачы моўнага і пазамоўнага матэрыялу. Таму, чым большы будзе выбар разнастайных дапаможнікаў і падручнікаў па БМЗ, тым лягчэй нам усім будзе выкладаць мову, а усім ахвотнікам яе вучыць і на ёй камунікавацца.

Літаратура

1. Аляксандраў, С.Э. Гавары са мной па-беларуску: Гутарковая мова ў штодзённым ужытку / Сяржук Аляксандраў, Галіна Мышчук. – М.: Варыант, 2008. – 280 с.
2. Басава, Г.І. Слова – тэкст – камунікацыя (з электрон. дадаткам): вучэб.-метадыч. дапам. / Г.І. Басава, Л.Д. Сінькова, В.У. Барысенка; пад агул. рэд. Л.Д. Сіньковай. – Мінск : БДУ, 2014. – 128 с.
3. Беларуская мова з натхненнем! – сайт «Вывучаем беларускую: з любоўю да мовы». – Рэжым доступу: by.lang-study.com. – Дата доступу: 12.09.16.
4. Белорусский язык для стран СНГ: учебник / Н.Ю. Павловская, О.В. Барисенко, П.В. Васюченко, Л.С. Кныш, О.В. Семенькевич, Г.К. Чеховский. – М.: ИПК МГЛУ «Рема», 2012. – 452 с. + 1 CD.
5. Блешчык, А. Беларуская мова для рускамоўных: практыкум / А.У. Блешчык. – Екацярынбург, 2015. – 48 с.
6. Бушлякоў, Ю. Жывая мова / Юрась Бушлякоў. – Радыё Свабода, 2013. – 294 с.
7. Клябанаў, Д.Ф. Крок да кроку. Знаёмімся з Беларуссю. Мова. Культура. Краязнаўства. – Кракаў: Выд-ва Ягелонскага ўніверсітэта, 2010. – 198 с.
8. Лабадзенка, Г. Дзіцячая Замова / Глеб Лабадзенка. – Менск, 2015. – 2-е выд. – 148 с.
9. Лексічны мінімум па беларускай мове як замежнай. Элементарны ўзровень (А 1). Агульнае валоданне / склад.: Л.І. Сямешка, В.У. Барысенка, Т.Р. Рамза, С.М. Якуба. – Мінск: РІВШ, 2016. – 76 с.
10. Літвіноўская, А. Мова Нанова: 20 крокаў да беларускай мовы / Алеся Літвіноўская, Глеб Лабадзенка; навук. рэд. Г. Цыхун. – Мінск: Медыял, 2016. – 168 с.

11. Мыщык, Г. По-белорусски? Пожалуйста = Па-беларуску? Калі ласка / Г.В. Мыщык. – Минск: Беларусь, 2015. – 296 с.
12. Па-беларуску зь Вінцуком Вячоркам / Вінцук Вячорка. – Радыё Свабода, 2016.
13. Рамза, Т.Р. Беларуская мова? З задавальненнем! Для замежных навучэнцаў / Т.Р. Рамза. – Мінск: Выш. шк., 2010. – 310 с. – 1 электрон. апт. дыск: гук.
14. Рамза, Т.Р. Спрабуйма! Азнямляльна-пачатковы курс беларускай мовы для японцаў I / Т. Рамза, С. Кіёсава; рэд. Тасінобу Усуяма. – Цукуба: Цукубскі ўніверсітэт, 2016. – 72 с.
15. Сомин, А.А. Белорусский язык. Самоучитель. – М.: Живой язык, 2017. – 224 с.
16. Чаракова, М. Гэта Беларусь, дзетка! / Маша Чаракова, Марта Чарнова; пад рэд. Э. Браўна і А. Ліс. – Мінск: Харвест, 2015. – 96 с.
17. Чарнавокая, А. Урокі-крокі для беларусікаў / Алеся Чарнавокая, Ірына Зімнева, Сяргей Самахвал. – Мінск: Цэнтр славянскіх моў і культур, 2014.
18. Böhm, A. Weissrussland / André Böhm, Maryna Rakhlei. – Berlin: Trescher Verlag, 2016. – 489 S.
19. Ramza, T., Tesch, S. Weißrussische Sprache in 20 Lektionen: Intensivkurs. – Oldenburg: BIS-Verlag der Carl von Ossietzky Universität Oldenburg, 2011. – 198 S. – (1 CD)
20. Sztankevics, L. 20 találkozás Fehéroroszországgal: Fehérorosz nyelkök számára / L. Sztankevics, Z. Katkits; Szerkesztette: Zoltán András = Станкевіч, Л., Каткіч, Ж. Дваццаць сустрэч з Беларуссю: Падручнік па беларускай мове для пачаткоўцаў / пад рэд. Адраша Золтана. – Budapest 2006. – 265 s.